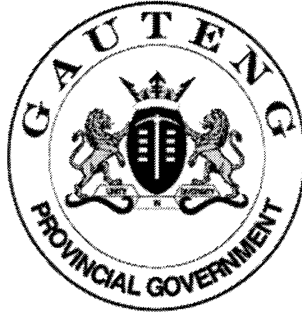

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN

OCTOBER / NOVEMBER
OKTOBER / NOVEMBER

2004

SETSWANA PUO YA
NTLHA
SEEMOGODIMO

(Pampiri Ya Ntlha)

HG

117-1/1

7 pages

SETSWANA FIRST LANG HG: Paper 1

117 1 1

HG

COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI

LEFAPHA LA THUTHO LA GAUTENG
TLHATLHOBO YA MAKGAOLAKGANG

SETSWANA PUO YA NTLHA
SEEMOGODIMO
(Pampiri Ya Ntlha)

NAKO: diura tse 2½

MADUO: 100

DITAELO

- Pampiri e arogantswe ka dikarolwana di le tharo A, B, C.
- Karolo ya B e na le ditemana di le pedi. Tlhopho e le NNGWE.
- Araba dipotso tsotlhe ka Setswana.

KAROLO YA A
TEKATLHALOGANYO

POTSO 1

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko mme morago o arabe dipotso tse di e latelang:

Molao wa pharakano o laela gore fa pono ya matlho e simolola e kgoreletsega, e ka nna ka ntlha ya gore letsatsi le wetse kgotsa le tsene mo marung kgotsa kgalalelo ya lona e kgorelediwa ke dilo tse di tshwanang le mouwane, bakgweetsi ba dipalangwa ba tshwanetse go tshuba dipone tsa bona.

Ga se fela fa kgalalelo ya letsatsi e sirega moo bakgweetsi ba tshwanetseng go tshuba dipone tsa bona mme le fa go apogile e le motshegare mokgweetsi a ka tshuba dipone tsa gagwe ka maikaelelo a go ngoka ditlhaloganyo tsa badirisatsela ba bangwe ka ga maemo a sepalangwa sa gagwe. Fa serori se rwele bokete jo bo se ketefalelang e bile se tsamaya ka lebelo le le kwa tlasetlase ga le le lekanyediwang ke molao, mokgweetsi o tla supa bothata jwa gagwe ka go tshuba dipone mme e bile a tsamaela thata kwa letsogong la molema mo tseleng. Re tlhola gape re bona mekoloko ya dipalangwa tsa batho ba ya diphitlhong, bogolo jang mo dikgaolong tsa ditoropo, e tshubile dipone. Se ke go tsibosa badirisatsela ba bangwe ba ba makgabe a dipapetla gore maemo a dikoloi tse di mo mokolokong a ntse jang. Di supa fa a farologane le a tlwaelo. Tota le diemolense tse di tsamayang ka matsobane di na le go supa maemo a di dirang mo go ona ka go ngauga le go tshuba dipone.

Dipone tsa koloi di tshwanetse go diriswa ka fa mabaka a laolang ka teng. Go gantsi re bona bakgweetsi ba tsamaya ba tshubile dipone tsa bone tsa go phaka ka nako ya letlatlana kgotsa ka nako ya mo mosong pele ga fa letsatsi le tlhaba. Dipone tsa go phaka di dirisiwa fela ga sepalangwa se eme. Fela jalo le ka dipone tsa tshoganyetso.

Morogwa - N. B. Mokgethi

- 1.1 Bakgweetsi ba dipalangwa ba tshwanetse go tshuba dipone tsa bona leng? Neela mabaka a le MABEDI. (4)
- 1.2 Ke eng se mokgweetsi a tshwanelang go se dira go boloka matshelo a badirisatsela? Neela dintlha di le PEDI go setlega potso e. (4)
- 1.3 Bakgweetsi ba dirori tse dikgolo ba ka lemosa bakgweetsi ba bangwe jang ka ga mathata a bona? (2)
- 1.4 Lebelo le le lekanyeditsweng mo tseleng ya lephefo ke bokae? Mme le le lekanyeditsweng mo gare ga motse lona ke bokae? (2)
- 1.5 Dirori tse di diriswang ke mapodisi di kopa jang tsela fa di itlhaganetse. (2)
- 1.6 Neela ditsiboso di le PEDI tse di diriswang ke diemolense segolo jang fa di rwele balwetse. (4)
- 1.7 Dipone tsa go emisa/phaka di diriswa leng? (2)
- 1.8 Mokgweetsi a ka fokotsa bogale jwa dipone tsa sejanaga sa gagwe fa go direga eng? (2)
- 1.9 Boradithuthunyane ba dirisa dipone tsa bona leng? (2)
- 1.10 Neela mebala e le MEBEDI e e diriswang mo dipalangweng tsa sepodisi sa Gauteng Metro. (1)
- 1.11 Tlhalosa tse di latelang:-
 - 1.11.1 Rrapharakano. (1)
 - 1.11.2 Mokoloko wa dipalangwa. (1)
 - 1.11.3 Go nna makgabe a dipapetla. (1)
 - 1.11.4 Go ngauga. (1)
 - 1.11.5 Letlatlana. (1)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: [30]

KAROLO YA B

DITSHOSOBANYO

Tlhophha potso e le NNGWE fela mo karolong e. Temana ya A kgotsa ya B.

POTSO 2

Buisa ditemana tse di latelang ka kelotlhoko mme morago o sosobanye e le NNGWE ya tsona ka temana e e ka nnang le dintlha di le lesome:

Temana: A

Polena o gorogile kwa gae a otlhilwe ke pelo e bile a fedile. O ne a aga a ipona bomatla go latlha ngwana a setse a lekane go belegwa. Athe o ka bo a sa le a mo phimotse a ise a nne motho tota. Pelo ya mo tshwenya thata fa a gopola mafoko a ga mmaagwe.

E ne e setse e le dingwaga a fulere mme jaanong a kgaogane le tulo ya selegae. Go bona mmaagwe letsatsi le letsatsi go ne go mo jesetsa kgobelong fela thata. Sengwe se se neng se mo tshwenya ke gore fa a ne a mo tshotse, o ka bo gompieno a mo tlogela le mmaagwe kgotsa a bo a fetsa ngwaga pele a bo a boela majako. Fa a utlwa gore o kokonelwa ke legae, a bona gore botoka ke go inaya lenaga gape. A bona gore ga go mmusetse sepe go nna a baba lobadi letsatsi le letsatsi. Mongwe le mongwe yo o neng a mmotsa gore ke eng a fedile jaana, o ne a thuthumetsa pelo ya gagwe ka phatsa e e bogale fela thata. Fa a emelela a ikgomotsa ka gore moswela gae o tshwana fela le moswela Tebele, ka boobabedi ga ba jewe.

Tsa bošeng dilelo fela - M.R. Mosime

(10)

KGOTSA

Temana: B

Dina o ne a kile a rekisa kwa lebenkeleng lengwe kwa Ditsobotla. O ne a le loleme lo borethe, lo lo tshwanang le mosi o o mo loaping, o o ka nyamelang ka tshoganyetso. Tsatsi lengwe a rōngwa go isa madi kwa bankeng. A se ka a dira jalo. A naya tsala nngwe ya gagwe madi ao; ka tumelano mme a ralala toropo, a ipipile matlho ka sakatuku. Ya re a bona monna mongwe a goa ka selelo sa matlhotlhapelo, a re mosimane mongwe o mo tseetse madi. A ipaya yo o sa boneng, a re mosimane o mo tshetse ka pepere mo matlhong. A nyelela mo toropong.

Ya re morago ga kgwedi Dina a bonwa a lelemela ka mogobagoba wa koloi e e mabonobono. O ne a setse a kile a ya go boa kwa kgolegelong. Fa batho ba ka bo ba a tle ba ikakanye, ba ikotlhae, mme ba lebelele kwa pele ka maikarabelo a a bosisi, Dina o ka bo a se ka a tlhola a sotlega gape mo botshelong jwa gagwe. O ne a laolwa ke bofatlha, bopelotshetlha le go sa akanyetse batho ba bangwe.

Mathaithai-Cedric L.S Thobeja

(10)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C
TIRISO YA PUO

POTSO 3

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko mme morago o arabe dipotso tse di e latelang:

Mosetsana (Stella) a itatlhela mo molapong; ya re (Sithole) a sa ntse a ya, a lebile, metsi a mo pheula jaaka sekatana. A *nyelega*. Basadi le bana ba ema *mo losing*, ba mo supa ka menwana. A itse gore o tshwanetse go dirang. A latlha diaparo. Fa ba bona a dira jalo ba lebala mosetsana, ba goa ka lentswe le le losi gore a se leke go tsena mo metsing. A *itatlhela* a ntse a goa mosetsana gore a leke go šapa, o tsile go mo thusa; kooteng a se ka a utlwa, kgotsa o ne a setse a lapile; boemong jwa go leka; a nyelega. A *biloga* a gopile metsi sentle. Sithole a itse gore go gaufi, ga a ka ke a biloga gape. A ititaya sehuba. A betsa metsi. O ne a le gaufi le ena fa a nwela lwa bofelo. A mo sala morago; a tthatloga ka ena, a mo tshwere ka letsogo, mme a le bokete jwa seretse sa seloko. Ga re tu! Bangwe ba lemoga gore o ka se kgone go fitlha mo losing ka morwalo, mme ba tshaba gore ba ka mo thusa jang gonne molapo o ne o jele batho ba motse ba le bantsi. Go ne go le lekolwane lengwe mo bathong ba, le e neng e kile ya re go dulwe *letsholo* la tau la gakologelwa gore ga gabo boi ga go lelwe. Mongwe a tlhama pina ka lona. Fa le bona Sithole a sotlhomela mo khuting mmogo le morwalo wa gagwe, metsi a mo khurumetsa, la apola baki, la batla mongwe wa makgarebe a motse, la e latlhela mo dinaong tsa gagwe... mosimane a itatlhela mo metsing. Batho ba gamarega motsotso, ba leka go mo thiba, a bo a setse a le mo go ona. Sithole a utlwa gore makgwafo a a thubega, sehuba se fatoga ka legare. A re ke tsaya dikgato di le pedi, ke tla bo ke latlha seditse...a bona mosimane wa lekolwane a itatlhela mo metsing.

Ngaka, mosadi mooka - D.P.S. Monyaise

- 3.1 Dirisa leina **tau** mo dipolelong jaaka:
- 3.1.1 Sedirwa (1)
 - 3.1.2 Sediri (1)
 - 3.1.3 Letlhalosi la mokgwa (1)
- 3.2 Bolela gore **maemedi** a a thaletsweng a dirisitswe jang?
- 3.2.1 A tthatloga ka ena a mo tshwere ka letsogo. (1)
 - 3.2.2 O ne a le gaufi le ena fa a nwela la bofelo. (1)
 - 3.2.3 Fa le bona Sithole a sotlhomela mo khuting le morwalo wa gagwe. (1)
- 3.3 Neela **maetsi** boemong jwa madiri a a thaletsweng.
- 3.3.1 A nyelega (1)
 - 3.3.2 A biloga a gopile metsi sentle. (1)
 - 3.3.3 O ne a le gaufi le ena fa a nwela la bofelo. (1)

- 3.4 Nopola **mabotsi** a le MABEDI go tswa mo temaneng o bo o a dirise mo dipolelong tse o di itlhametseng. 2x2=4
- 3.5 Dirisa **matthalosi** a a latelang mo dipolelong tsa gago:
- 3.5.1 Gaufi (1)
- 3.5.2 Morago (1)
- 3.5.3 Molapo (1)
- 3.6 Inola **letlhophi** go tswa mo temaneng o bo o le dirise mo polelong e e tlhabosang. 1x2=2
- 3.7 Bolela gore dipolelo tse di latelang di mo **medirisong efe**:
- 3.7.1 Ba goa ka lentswe losi gore a se leke go tsena mo metsing. (1)
- 3.7.2 Mosetsana Stella a itatlhela mo molapong. (1)
- 3.7.3 A itatlhela a ntse a goa mosetsana. (1)
- 3.8 Tlhaola dipolelo tse mo go tsona go nang le sekao sa tshwantshanyo le mothofatso. 2x2=4
- 3.9 Dirisa **mafoko** a a latelang mo dipolelong ka bokao jo bo farologaneng le jwa temana:
- 3.9.1 Sehuba
- 3.9.2 Fitlha 1x2=2
- 3.10 Dirisa **makaelagongwe** a mafoko a a latelang mo dipolelong tsa gago:
- 3.10.1 Metsi a mo pheula jaaka sekatana. (2)
- 3.10.2 A goa mosetsana gore a leke go šapa. (2)
- 3.11 Naya **malatodi** a mafoko a a latelang:
- 3.11.1 Kooteng a se ka a utlwa kgotsa o ne a setse a lapile. (1)
- 3.11.2 A tihatlhoga ka ena. (1)
- 3.12 Naya **tlhaloso** ya seane se:
- 3.12.1 Gagabo boi ga go lelwe. (1)
- 3.13 Neela **tlhaloso** ya maele a a lataleng:
- 3.13.1 Go gamarega (1)
- 3.13.2 Go latlha seditse (1)

3.14 Nopola **madiri** a MABEDI a pheti le tirwa mo dipolelong tse di latelang o bo o a dirise mo dipolelong tsa gago:

3.14.1 Kgotsa o ne a setse a lapile.

3.14.2 Ya re go dulwe letsholo.

2x2=4
[40]

POTSO 4

4.1 Siamisa temana e e latelang ka go dirisa mopeleto le matshwao a puiso a a maleba:

jaanong modiri tsala e ya me ke thusana le yona mo go maswe ebile ga ke rate go mo swabesa ke rata gore we na o ntsolofetse gore se ke tla go blelang šona ga o ketla o loma motho tseba.

(15)

4.2 Mafoko a a thaletsweng a fosagetse, a siamise

- (a) Thato o apere hempe e mosweu. (1)
 - (b) O lomilwe ke setshenekegigi se sennye. (2)
 - (c) O itse go jaeva tlhe monna! (1)
 - (d) Nnyaya, wena o a nropa! (1)
- (5)
[20]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: [60]

TSOTLHE: 100